



## Zbiór Orzeczeń

OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO  
MACIEJA SZPUNARA  
przedstawiona w dniu 25 października 2017 r.<sup>1</sup>

### Sprawa C-645/16

#### **Conseils et mise en relations (CMR) SARL przeciwko Demeures terre et tradition SARL**

[wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Cour de cassation (sąd kasacyjny, Francja)]

Odesłanie prejudycjalne – Dyrektywa Rady 86/653/EWG – Artykuł 17 – Przedstawiciele handlowi działający na własny rachunek – Prawo przedstawiciela handlowego do świadczenia wyrównawczego lub odszkodowania po rozwiązaniu umowy agencyjnej – Praktyka krajowa wykluczająca prawo do świadczenia wyrównawczego w przypadku rozwiązania umowy przez zleceniodawcę w trakcie okresu próbnego uzgodnionego w umowie

#### **Wprowadzenie**

1. Rozpatrywany wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Cour de cassation (sąd kasacyjny, Francja), dotyczy wykładni art. 17 dyrektywy Rady 86/653/EWG z dnia 18 grudnia 1986 r. w sprawie koordynacji ustawodawstw państw członkowskich odnoszących się do przedstawicieli handlowych działających na własny rachunek<sup>2</sup>.
2. Wniosek ów został złożony w ramach sporu pomiędzy spółką Conseils et mise en relations (CMR) SARL (zwaną dalej „spółką CMR”) i spółką Demeures terre et tradition SARL (zwaną dalej „spółką DTT”) w przedmiocie przedstawionego przez CMR żądania zapłaty świadczenia wyrównawczego w ramach odszkodowania za szkodę poniesioną w wyniku rozwiązania umowy agencyjnej wiążącej ją ze spółką DTT.
3. Niniejsza sprawa dotyczy stosowania przepisów dyrektywy 86/653, a w szczególności jej art. 17, w sytuacji, w której strony umowy agencyjnej uzgodniły w niej okres próbny, w trakcie którego umowa została wypowiedziana przez zleceniodawcę. Niezależnie od kwestii zgodności z prawem ustanowienia okresu próbnego skutkującego odstąpieniem od stosowania przepisów dyrektywy 86/653, a w szczególności jej art. 17, do umów zwykle objętych zakresem tej dyrektywy niniejsza sprawa daje Trybunałowi okazję zbadania szerszego zagadnienia polegającego na ustaleniu, jakie aspekty umowy agencyjnej są na mocy tej dyrektywy zharmonizowane.

<sup>1</sup> Język oryginału: francuski.

<sup>2</sup> Dz.U. 1986, L 382, s. 17.

## Ramy prawne

### *Prawo Unii*

4. Motywy drugi i trzeci dyrektywy 86/653 stanowią:

„Różnice w zakresie krajowych ustawodawstw dotyczących przedstawicielstwa handlowego wyraźnie oddziałują na warunki konkurencji oraz wykonywania takiej działalności wewnątrz [Unii Europejskiej], mają też negatywny wpływ na zakres ochrony przedstawicieli handlowych w ich stosunkach ze zleceniodawcami oraz na bezpieczeństwo transakcji handlowych; ponadto różnice te znacznie utrudniają zawieranie i wykonywanie umów agencyjnych między zleceniodawcą a przedstawicielami handlowymi, którzy prowadzą swą działalność w różnych państwach członkowskich;

Obrót towarowy między państwami członkowskimi odbywa się w warunkach odpowiadających warunkom jednolitego rynku, dlatego też w zakresie niezbędnym dla właściwego funkcjonowania wspólnego rynku wymagane jest zbliżenie systemów prawnych państw członkowskich; zasady dotyczące kolizji przepisów prawnych w zakresie przedstawicielstwa handlowego nie usuną wspomnianych niezgodności, nawet gdyby zostały one ujednolicone, a tym samym, bez względu na istnienie tych zasad, proponowana harmonizacja jest niezbędna”.

5. Artykuł 1 ust. 1 i 2 tej dyrektywy stanowi:

„1. Środki harmonizujące określone niniejszą dyrektywą dotyczą przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich regulujących stosunki prawne między przedstawicielami handlowymi a ich zleceniodawcami.

2. Do celów niniejszej dyrektywy »przedstawiciel handlowy« oznacza pośrednika pracującego na własny rachunek, któremu powierzono stałe pośredniczenie przy sprzedaży lub kupnie towarów na rzecz innej osoby, zwanej dalej »zleceniodawcą«, lub zawarcie [negocjowanie i zawieranie] transakcji w imieniu i na rachunek zleceniodawcy”.

6. Artykuły 13–20 dyrektywy 86/653 znajdują się w rozdziale IV tej dyrektywy, zatytułowanym „Zawarcie i rozwiązanie umowy agencyjnej”. Artykuł 14 owej dyrektywy ma następujące brzmienie:

„Umowę agencyjną zawartą na czas oznaczony, która po okresie jej obowiązywania jest nadal wykonywana przez obie strony, uznaje się za umowę zawartą na czas nieoznaczony”.

7. Zgodnie z art. 15 ust. 1 i 2 dyrektywy 86/653:

„1. Jeżeli umowa została zawarta na czas nieoznaczony, każda ze stron może ją rozwiązać za wypowiedzeniem.

2. Okres wypowiedzenia za pierwszy rok [w pierwszym roku] umowy wynosi jeden miesiąc, za rozpoczęty drugi rok [w rozpoczętym drugim roku] umowy – dwa miesiące, za rozpoczęty trzeci oraz następne lata [w rozpoczętym trzecim roku oraz następnych latach] umowy – trzy miesiące. Strony nie mogą uzgodnić krótszych okresów wypowiedzenia”.

8. Artykuł 17 ust. 1–3 tej dyrektywy przewiduje:

„1. Państwa członkowskie podejmą środki niezbędne w celu zapewnienia, że [by] po rozwiązaniu umowy agencyjnej przedstawicielowi handlowemu przysługuje [przysługiwało] świadczenie wyrównawcze, zgodnie z ust. 2, lub odszkodowanie, zgodnie z ust. 3.

2.

- a) przedstawiciel handlowy ma prawo do świadczenia wyrównawczego, gdy i o ile [i w zakresie, w jakim]:
- pozyskał on dla zleceniodawcy nowych klientów lub znacznie zwiększył wielkość obrotów handlowych z istniejącymi klientami, a zleceniodawca z tytułu transakcji z tymi klientami czerpie nadal znaczne korzyści,
- oraz
- zapłata takiego świadczenia wyrównawczego przy uwzględnieniu wszystkich okoliczności, w szczególności prowizji utraconych z tytułu transakcji z tymi klientami, jest zgodna z zasadami słuszności [...];
- b) świadczenie wyrównawcze nie może przekraczać kwoty odpowiadającej rocznemu świadczeniu wyrównawczemu obliczonemu na podstawie przeciętnej [średniej] kwoty rocznej wynagrodzeń otrzymanych przez przedstawiciela handlowego w ciągu ostatnich pięciu lat; jeżeli umowa została zawarta przed okresem krótszym niż pięć lat, świadczenie wyrównawcze ustala się na podstawie przeciętnej [średniej] kwoty danego okresu;
- c) przyznanie takiego świadczenia wyrównawczego nie uniemożliwia przedstawicielowi handlowemu dochodzenia odszkodowania.

3. Przedstawiciel handlowy ma prawo do odszkodowania za szkodę poniesioną w wyniku ustania jego stosunków ze zleceniodawcą.

Szkodę taką uznaje się w szczególności, gdy rozwiązanie umowy odbywa się w okolicznościach:

- utraty przez przedstawiciela handlowego prowizji przysługującej mu w przypadku właściwego wykonywania umowy agencyjnej, zapewniającej zleceniodawcy istotne korzyści z tytułu działalności przedstawiciela handlowego,
- [lub] braku amortyzacji kosztów i nakładów, poniesionych przez przedstawiciela handlowego przy wykonywaniu umowy agencyjnej za zgodą zleceniodawcy”.

9. Artykuł 18 owej dyrektywy ma następujące brzmienie:

„Świadczenie wyrównawcze lub odszkodowanie wskazane w art. 17 nie jest płacone:

- a) gdy zleceniodawca rozwiązał umowę agencyjną z powodu uchybienia przypisywanego przedstawicielowi handlowemu, które na podstawie prawa krajowego uzasadnia natychmiastowe rozwiązanie umowy agencyjnej;
- b) gdy przedstawiciel handlowy rozwiązał umowę agencyjną, chyba że rozwiązanie takie uzasadnione jest okolicznościami dotyczącymi zleceniodawcy lub też wiekiem, ułomnością bądź chorobą przedstawiciela handlowego, wskutek których nie można od niego wymagać kontynuacji działalności;
- c) gdy za zgodą zleceniodawcy przedstawiciel handlowy przenosi swoje prawa i obowiązki wynikające z umowy agencyjnej na inną osobę”.

10. Wreszcie art. 19 tej dyrektywy przewiduje, że „[s]trony nie mogą odstępować od przepisów art. 17 i 18 ze szkodą dla przedstawiciela handlowego przed wygaśnięciem umowy agencyjnej”.

### ***Prawo francuskie***

11. Republika Francuska dokonała transpozycji art. 17 dyrektywy 86/653 do swojego prawa krajowego, decydując się na system ustanowiony w ust. 3 rzeczonego przepisu.

12. W tej kwestii art. L 134-12 code de commerce (kodeksu handlowego) przewiduje:

„W przypadku wygaśnięcia stosunków przedstawiciela handlowego z mocodawcą przedstawiciel handlowy ma prawo do świadczenia wyrównawczego w ramach odszkodowania za poniesioną szkodę.

Przedstawiciel handlowy traci prawo do odszkodowania, jeśli nie powiadomi mocodawcy w terminie roku od rozwiązania umowy, że zamierza skorzystać z tego prawa.

Następcy prawni przedstawiciela handlowego również mają prawo do odszkodowania, w przypadku gdy rozwiązanie umowy wynika ze śmierci przedstawiciela”.

### **Okoliczności faktyczne, postępowanie i pytanie prejudycjalne**

13. W dniu 2 grudnia 2011 r. spółka DTT, jako zleceniodawca, zawarła ze spółką CMR umowę agencyjną dotyczącą sprzedaży domów jednorodzinnych. Umowa ta przewidywała dwunastomiesięczny okres próbny, po upływie którego miała być uważana za zawartą na czas nieoznaczony, przy czym każda strona miała możliwość rozwiązania jej w trakcie tego okresu próbnego, z zachowaniem okresu wypowiedzenia o długości 15 dni w pierwszym miesiącu, a następnie o długości miesiąca. W umowie agencyjnej ustalono cel w postaci realizacji 25 transakcji sprzedaży rocznie.

14. Pismem z dnia 12 czerwca 2012 r. spółka DTT powiadomiła spółkę CMR o swojej decyzji zakończenia rozpatrywanej umowy z upływem umownego jednomiesięcznego okresu wypowiedzenia. Decyzja ta została uzasadniona niezrealizowaniem celu określonego w rzeczonej umowie ze względu na to, że spółka CMR dokonała w ciągu pięciu miesięcy tylko jednej sprzedaży.

15. Pismem z dnia 20 marca 2013 r. spółka CMR wytoczyła powództwo przeciwko spółce DTT przed tribunal de commerce d'Orléans (sądem gospodarczym w Orleanie, Francja) o zapłatę między innymi świadczenia wyrównawczego w ramach odszkodowania za szkodę wynikającą z rozwiązania umowy agencyjnej. Wyrokiem z dnia 30 stycznia 2014 r. sąd ów częściowo uwzględnił żądania spółki CMR.

16. W dniu 14 lutego 2014 r. spółka DTT wniosła apelację od tego wyroku. Wyrokiem z dnia 18 grudnia 2014 r. cour d'appel d'Orléans (sąd apelacyjny w Orleanie, Francja) częściowo uchylił wyrok tribunal de commerce d'Orléans (sądu gospodarczego w Orleanie). W szczególności sąd ten uznał, że świadczenie wyrównawcze przewidziane w art. L 134-12 code de commerce nie przysługuje w przypadku rozwiązania umowy agencyjnej w trakcie okresu próbnego.

17. Spółka CMR wniosła skargę kasacyjną od tego wyroku do Cour de cassation (sądu kasacyjnego). Jak Cour de cassation (sąd kasacyjny) wskazał w postanowieniu odsyłającym, cour d'appel d'Orléans (sąd apelacyjny w Orleanie) w swoim wyroku, po pierwsze, zastosował utrwalone orzecznictwo izby gospodarczej, finansowej i ekonomicznej Cour de cassation (sądu kasacyjnego), zgodnie z którym od prawa do świadczenia wyrównawczego istnieje wyjątek, w przypadku gdy umowa agencyjna zostanie rozwiązana w trakcie okresu próbnego. Po drugie, sąd ów stwierdził, że dyrektywa 86/653 nie odnosi się do ewentualnego okresu próbnego, w związku z czym taki okres może zostać uzgodniony przez strony umowy agencyjnej bez naruszenia prawa Unii. Wreszcie, po trzecie, sąd ów przypomniał, odnosząc się do orzecznictwa Trybunału, że dyrektywa 86/653 ma na celu ochronę przedstawiciela handlowego w stosunkach ze zleceniodawcą i jej art. 17 ust. 2 i 3 należy interpretować w sposób, który przyczynia się do tej ochrony.

18. W tych okolicznościach Cour de cassation (sąd kasacyjny) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującym pytaniem prejudycjalnym:

„Czy art. 17 dyrektywy [86/653] znajduje zastosowanie, w sytuacji gdy rozwiązanie umowy agencyjnej następuje w uzgodnionym w tej umowie okresie próbnym?”.

19. Uwagi na piśmie zostały przedstawione przez spółkę DTT, rządy francuski i niemiecki oraz Komisję Europejską.

## **Analiza**

20. W swoim pytaniu prejudycjalnym sąd odsyłający zastanawia się nad kwestią stosowania art. 17 ust. 2 i 3 dyrektywy 86/653. Ogólniej rzecz ujmując, pytanie sądu odsyłającego zmierza do zbadania zgodności z dyrektywą 86/653 jego orzecznictwa w dziedzinie umów agencyjnych, zgodnie z którym status przedstawiciela handlowego, taki jak przewidziany w dyrektywie 86/653, staje się skuteczny dopiero po zakończeniu okresu próbnego.

## ***Uwagi wstępne***

21. Należy przede wszystkim przypomnieć, że dyrektywa 86/653 ma zastosowanie w ramach sporu między dwiema stronami umowy agencyjnej, które mają siedzibę we Francji, nieposiadającego żadnego innego elementu zagranicznego<sup>3</sup>.

22. W tym względzie należy w szczególności zauważyć, że bezsporne jest, iż dyrektywa 86/653 ma na celu harmonizację ustawodawstw państw członkowskich w zakresie stosunków prawnych pomiędzy stronami umowy agencyjnej<sup>4</sup>, jak wynika z jej art. 1 ust. 1. Pierwotna logika dyrektywy 86/653 zakładała stworzenie równych warunków działania dla zleceniodawców prowadzących działalność na rynku wewnętrznym za pośrednictwem przedstawicieli handlowych, a w celu inwestowania i prowadzenia działalności gospodarczej zleceniodawcy muszą wiedzieć, jakim przepisom będą podlegać w odniesieniu do świadczeń wyrównawczych i wynagrodzenia przedstawicieli handlowych, z pomocy których korzystają<sup>5</sup>.

23. To w tym kontekście Trybunał orzekł, po pierwsze, że art. 17 i 18 dyrektywy 86/653 mają decydujące znaczenie, ponieważ definiują poziom ochrony uznany przez prawodawcę Unii za właściwy dla przedstawicieli handlowych w ramach tworzenia jednolitego rynku, a po drugie, że system ustanowiony w tym celu przez ową dyrektywę ma charakter wiążący<sup>6</sup>.

3 Zobacz w tym względzie wyrok z dnia 13 lipca 2000 r., Centrosteeel (C-456/98, EU:C:2000:402, pkt 13), w którym Trybunał orzekł, że dyrektywa 86/653 „ma na celu harmonizację obowiązujących w państwach członkowskich przepisów regulujących stosunek prawny pomiędzy stronami umowy agencyjnej, niezależnie od jakichkolwiek elementów transgranicznych. Jej zakres jest zatem szerszy niż zakres podstawowych swobód określonych w traktacie WE”.

4 Zobacz w szczególności wyrok z dnia 23 marca 2006 r., Informazioni Honyvem Commerciali (C-465/04, EU:C:2006:199, pkt 18 i przytoczone tam orzecznictwo).

5 Zobacz także moja opinia w sprawie Agro Foreign Trade & Agency (C-507/15, EU:C:2016:809, pkt 56).

6 Wyrok z dnia 17 października 2013 r., Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, pkt 39, 40).

### ***W przedmiocie funkcji systemu rekompensaty przewidzianego w art. 17 dyrektywy 86/653***

24. Na wstępie należy zbadać zagadnienie funkcji systemu rekompensaty przewidzianego w art. 17 dyrektywy 86/653. Trybunał miał już sposobność, przykładowo w wyrokach *Honyvem Informazioni Commerciali*<sup>7</sup> i *Marchon Germany*<sup>8</sup>, udzielić kilku wskazówek w tym względzie<sup>9</sup>.

25. Należy przede wszystkim wziąć pod uwagę pewne cechy charakterystyczne funkcjonowania umowy agencyjnej. Mimo iż praca przedstawiciela handlowego polega w istocie na negocjowaniu zawierania transakcji handlowych i na ustanawianiu nowych stosunków handlowych na rzecz zleceniodawcy, przedstawiciel handlowy – co do zasady – ma prawo do otrzymania prowizji jedynie wówczas, gdy dana transakcja zostanie zawarta dzięki jego działaniom, jak wynika w szczególności z art. 7 ust. 1 lit. a) dyrektywy 86/653. Natomiast już po nawiązaniu relacji z klientem relacja ta może być źródłem szeregu transakcji bez dalszych działań ze strony przedstawiciela. Uprzednio wykonana praca jest zatem wynagradzana stopniowo. W tym właśnie kontekście należy oceniać charakter systemu rekompensaty przewidzianego w art. 17 dyrektywy 86/653.

26. Z powyższych rozważań wynika, że szkoda gospodarcza w rozumieniu art. 17 ust. 3 dyrektywy 86/653 może wynikać z okoliczności, że rozwiązanie umowy następuje w chwili, gdy przedstawiciel handlowy pozyskał nowego klienta. W takim bowiem przypadku prowizje wypłacone do chwili jej rozwiązania nie odzwierciedlają wzrostu wartości przedsiębiorstwa wypracowanego dla zleceniodawcy<sup>10</sup>. Wynika stąd, że rozpatrywany mechanizm rekompensaty nie ma na celu ani ukarania za rozwiązanie umowy, ani przyznania świadczenia alimentacyjnego przedstawicielowi handlowemu ze względu na rozwiązanie umowy, lecz wynagrodzenie przedstawiciela handlowego za dotychczas wykonaną przezeń pracę. Przewidziane w art. 17 ust. 3 dyrektywy 86/653 prawo przedstawiciela handlowego do odszkodowania z tytułu poniesionej szkody zależy zatem od osiągnięć rzeczzonego przedstawiciela w trakcie trwania umowy i korzyści, jakie zleceniodawca będzie nadal odnosił z tej pracy<sup>11</sup>. Dlatego też rekompensata dla przedstawiciela handlowego po rozwiązaniu umowy stanowi element spoczywającego na zleceniodawcy obowiązku świadczenia wzajemnego. Natomiast oczywiste jest, że żadnej rekompensaty nie otrzyma przedstawiciel, który nie wykonał usług tworzących korzyść gospodarczą dla zleceniodawcy.

### ***W przedmiocie charakteru i skutków prawnych ustanowienia okresu próbnego***

27. W drugiej kolejności należy ogólnie rozważyć charakter i skutki prawne ustanowienia okresu próbnego.

7 Wyrok z dnia 23 marca 2006 r. (C-465/04, EU:C:2006:199).

8 Wyrok z dnia 7 kwietnia 2016 r. (C-315/14, EU:C:2016:211).

9 Oprócz kwestii funkcji przewidzianej w art. 17 dyrektywy 86/653 do Trybunału zwracano się z wieloma innymi pytaniami dotyczącymi wykładni tego artykułu, czyli na temat możliwości zastosowania tej dyrektywy w sytuacji, gdy jedna ze stron ma siedzibę w państwie trzecim – zob. wyroki: z dnia 9 listopada 2000 r., *Ingmar* (C-381/98, EU:C:2000:605); z dnia 16 lutego 2017 r., *Agro Foreign Trade & Agency* (C-507/15, EU:C:2017:129); w zakresie sposobu obliczania świadczenia wyrównawczego i dopuszczalności przyznania dodatkowego odszkodowania – zob. wyroki: z dnia 26 marca 2009 r., *Semen* (C-348/07, EU:C:2009:195); z dnia 3 grudnia 2015 r., *Quenon K.* (C-338/14, EU:C:2015:795); lub też na temat wygaśnięcia prawa przedstawiciela handlowego w warunkach przypisywanego mu uchybienia lub niewywiązania się z umowy z klientem będącym osobą trzecią – zob. wyroki: z dnia 28 października 2010 r., *Volvo Car Germany* (C-203/09, EU:C:2010:647); z dnia 17 maja 2017 r., *ERGO Poist'ovňa* (C-48/16, EU:C:2017:377).

10 Zobacz moja opinia w sprawie *Marchon Germany* (C-315/14, EU:C:2015:585, pkt 27), a także sprawozdanie Komisji Europejskiej – oczywiście pozbawione mocy wiążącej, niemniej jednak pouczające – z dnia 23 lipca 1996 r., dotyczące stosowania art. 17 dyrektywy Rady w sprawie koordynacji ustawodawstw państw członkowskich odnoszących się do przedstawicieli handlowych działających na własny rachunek (86/653/EWG) [COM(96) 364 wersja ostateczna].

11 Zobacz podobnie: wyrok z dnia 7 kwietnia 2016 r., *Marchon Germany* (C-315/14, EU:C:2016:211, pkt 33); opinia rzecznika generalnego M. Poiaresa Madura w sprawie *Honyvem Informazioni Commerciali* (C-465/04, EU:C:2005:641, pkt 26).

28. Chociaż Trybunał nie miał jeszcze okazji wypowiedzieć się na temat charakteru okresu próbnego w umowach agencyjnych, to z jego orzecznictwa w dziedzinie prawa pracy, a w szczególności z wyroku *Nisttahuz Poclava*<sup>12</sup> wynika, że okres próbny ma na celu umożliwienie pracodawcy sprawdzenie przydatności i przygotowania pracownika do wykonywania powierzonych mu zadań. W odróżnieniu od umowy agencyjnej umowa o pracę charakteryzuje się zobowiązaniem pracownika nie do osiągnięcia rezultatu, lecz do wykonywania pracy. Przedstawiciel handlowy wykonuje swój zawód w sposób autonomiczny, podczas gdy umowa o pracę wprowadza między pracodawcą a pracownikiem stosunek podporządkowania. Stąd też właśnie w ramach umowy o pracę okres próbny pozwala ponadto na kształcenie i ukierunkowanie nowego pracownika. Potrzeba ta nie występuje w relacji pomiędzy zleceniodawcą a przedstawicielem handlowym.

29. Te dwa rodzaje umów są jednak porównywalne pod względem ich charakteru *intuitu personae*. Umowa agencyjna ustanawia również stały stosunek umowny<sup>13</sup> oparty na stosunku zaufania między stronami umowy. Z powyższych rozważań wynika, że w ramach umowy agencyjnej fakt ułatwienia rozwiązania umowy, tak aby strona nie była ewentualnie związana z kontrahentem, który nie spełnia jej oczekiwań, stanowi jedyny cel ustanowienia okresu próbnego. Wreszcie należy moim zdaniem podkreślić, że jego ustanowienie nie podważa samego zobowiązania umownego, czyli obowiązku spełnienia świadczenia i jego wynagrodzenia. Innymi słowy – nie można uznać, że umowa agencyjna nie jest „ostatecznie zawarta”, dopóki okres próbny nie dobiegnie końca. Umowa zostaje ostatecznie zawarta w momencie jej podpisania.

### ***W przedmiocie zgodności z prawem ustanowienia okresu próbnego w umowach agencyjnych***

30. Należy najpierw rozpatrzyć krótko kwestię, czy – ogólnie rzecz biorąc – strony umowy agencyjnej uregulowanej w dyrektywie 86/653 mogą ustanowić okres próbny. Chociaż sąd odsyłający nie sformułował pytania prejudycjalnego w ten sposób, uzasadnienie postanowienia odsyłającego oraz uwagi na piśmie spółki DTT koncentrują się głównie właśnie na tym aspekcie.

31. Sąd odsyłający oraz spółka DTT wydają się zakładać, że system rekompensaty przewidziany w art. 17 ust. 2 i 3 dyrektywy 86/653 nie ma zastosowania w przypadku rozwiązania umowy w trakcie okresu próbnego. Mówiąc dokładniej, uznają oni, że umowa przewidująca okres próbny nie zostaje ostatecznie zawarta, w związku z czym status przedstawiciela handlowego nie znajduje jeszcze zastosowania. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem sądu odsyłającego przedstawiciel handlowy nie może w trakcie całego ewentualnego okresu próbnego powoływać się na prawa przyznane mu w dyrektywie 86/653.

32. Spółka DTT twierdzi zatem, że w sytuacji braku w dyrektywie 86/653 zakazu ustanawiania okresu próbnego status przedstawiciela handlowego nie ma zastosowania ze względu na skutki prawne wynikające z okresu próbnego na gruncie prawa krajowego. W tym kontekście spółka DTT podnosi, że ani dyrektywa 86/653, ani orzecznictwo Trybunału w tym zakresie nie odnoszą się do ewentualnego okresu próbnego i że w konsekwencji może okres taki zostać uzgodniony przez strony umowy agencyjnej w sposób zgodny z prawem Unii.

33. Tymczasem należy przypomnieć, że jeśli chodzi o prawo Unii, to zgodnie z art. 288 akapit trzeci TFUE dyrektywa 86/653 określa jedynie rezultat, jaki ma być osiągnięty, pozostawiając jednak władzom krajowym wybór formy i środków. Jak wynika z jej motywów drugiego i trzeciego, jak również z orzecznictwa Trybunału, dyrektywa ta ma na celu w szczególności ochronę przedstawicieli handlowych w stosunkach ze zleceniodawcami<sup>14</sup>. W tej kwestii należy zauważyć, że Trybunał kilkakrotnie podkreślał charakter bezwzględnie obowiązujący systemu rekompensaty przewidzianego

12 Wyrok z dnia 5 lutego 2015 r. (C-117/14, EU:C:2015:60, pkt 36).

13 Zobacz także art. 1 ust. 2 dyrektywy 86/653.

14 Wyrok z dnia 23 marca 2006 r., *Informazioni Honyvem Commerciali* (C-465/04, EU:C:2006:199, pkt 19).

w art. 17–19 dyrektywy 86/653<sup>15</sup>, który ma na celu – w związku z zasadami określonymi w art. 14–15 tej dyrektywy<sup>16</sup> – uzupełnienie systemu ochrony przedstawicieli handlowych ustanowionego w tej dyrektywie<sup>17</sup>. Ponadto Trybunał stwierdził, że decydujące znaczenie mają określone w art. 17 i 18 rzeczony dyrektywy zasady regulujące rekompensatę, ponieważ definiują one poziom ochrony uznany przez prawodawcę Unii za właściwy dla przedstawicieli handlowych w ramach tworzenia jednolitego rynku<sup>18</sup>. Wynika z tego, że przepisy prawa krajowego powinny przyczynić się do realizacji bezwzględnie obowiązującego celu dyrektywy 86/653, polegającego na zapewnieniu przedstawicielom handlowym wysokiego poziomu ochrony.

34. Dyrektywa 86/653 nie zawiera jednak żadnej wzmianki na temat ewentualnego okresu próbnego. Ponieważ prawo Unii nie reguluje dopuszczalności takiego okresu, skłaniam się do stwierdzenia, podobnie jak spółka DTT, rządy francuski i niemiecki oraz Komisja, że jego ustanowienie należy co do zasady do zakresu swobody zawierania umów przysługującej stronom. Niemniej jednak – z uwagi na polegający na harmonizacji cel dyrektywy 86/653 – stosowanie dyrektywy i skuteczność (effet utile) praw, które są w niej ustanowione, nie powinny być zniweczone przez skutki prawne, jakie wiążą się z okresem próbnym na gruncie prawa krajowego. W przeciwnym przypadku stosowanie bezwzględnie obowiązujących przepisów dyrektywy 86/653 zależałoby od prawa krajowego<sup>19</sup>.

### ***Skutki okresu próbnego dla art. 17 dyrektywy 86/653***

35. Należy zatem zbadać możliwe skutki okresu próbnego dla prawa przedstawiciela handlowego do rekompensaty zgodnie z art. 17 dyrektywy 86/653 i określić granice, jakie miałyby do nich zastosowanie w świetle bezwzględnie obowiązujących przepisów owej dyrektywy.

36. Zakres stosowania i zakres normowania art. 17 dyrektywy 86/653 należy ustalić z uwzględnieniem jego treści, kontekstu oraz celów<sup>20</sup>. W tym względzie należy podkreślić, że zgodnie z orzecznictwem Trybunału wykładni art. 17 dyrektywy 86/653 należy dokonywać w kontekście celu realizowanego przez tę dyrektywę i systemu, który ona ustanawia<sup>21</sup>.

### ***Brzmienie dyrektywy 86/653***

37. W celu dokonania wykładni tego przepisu należy odnieść się najpierw do jego brzmienia. Zgodnie z art. 17 ust. 1 dyrektywy 86/653 państwa członkowskie podejmą środki niezbędne w celu zapewnienia, by „po rozwiązaniu umowy agencyjnej” przedstawicielowi handlowemu przysługiwało świadczenie wyrównawcze lub odszkodowanie za poniesioną szkodę. Rozwiązanie umowy stanowi zatem zdarzenie, które rodzi rzeczony prawo przedstawiciela handlowego. Dzieje się tak w przypadku, gdy strony zakończą wykonywanie umowy, to znaczy zakończą swoje wzajemne zobowiązania.

15 Wyrok z dnia 9 listopada 2000 r., Ingmar (C-381/98, EU:C:2000:605, pkt 21).

16 Wszystkie wymienione przepisy znajdują się bowiem w rozdziale IV dyrektywy 86/653, zatytułowanym „Zawarcie i rozwiązanie umowy agencyjnej”.

17 Zobacz moja opinia z dnia 10 września 2015 r. w sprawie Marchon Germany (C-315/14, EU:C:2015:585, pkt 24).

18 Wyrok z dnia 17 października 2013 r., Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, pkt 39).

19 Ponadto można by zastanowić się nad potrzebą ustanowienia okresu próbnego, w przypadku gdy nie łagodzi on warunków rozwiązania umowy – poprzez skrócenie okresu wypowiedzenia – zważywszy, że rozwiązanie nie musi być w każdym wypadku uzasadnione.

20 Wyrok z dnia 16 kwietnia 2015 r., Angerer (C-477/13, EU:C:2015:239, pkt 26 i przytoczone tam orzecznictwo).

21 Zobacz w szczególności wyrok z dnia 3 grudnia 2015 r., Quenon K. (C-338/14, EU:C:2015:795, pkt 21 i przytoczone tam orzecznictwo).

38. Skutek taki występuje wtedy, gdy jedna ze stron postanowi rozwiązać – na warunkach złagodzonych w niektórych przypadkach<sup>22</sup> – umowę agencyjną w trakcie okresu próbnego. Jak już podkreśliłem, ustanowienie okresu próbnego ma na celu ułatwienie rozwiązania umowy, tak aby strona umowy nie była już związana z kontrahentem, który nie spełnia jej oczekiwań. Tak więc nie można uznać, że wykonywanie umowy agencyjnej rozpoczyna się dopiero po zakończeniu okresu próbnego.

39. Brzmienie szeregu przepisów dyrektywy 86/653, w tym jej art. 17, sprzeciwia się więc temu, aby okres próbny był interpretowany w prawie krajowym jako okres, w trakcie którego wykonywanie umowy jeszcze się nie rozpoczęło, przez co status przedstawiciela handlowego nie znajduje zastosowania. Zgodnie z jej art. 1 ust. 1 dyrektywa 86/653 ma zastosowanie do przepisów ustawowych regulujących stosunki prawne między przedstawicielami handlowymi a ich zleceniodawcami, przy czym przedstawiciel handlowy to podmiot, któremu – jako pośrednikowi – powierzono między innymi stałe pośredniczenie przy sprzedaży lub kupnie towarów na rzecz innej osoby. Stosunek między przedstawicielem handlowym i zleceniodawcą w rozumieniu dyrektywy 86/653 istnieje zatem od momentu, w którym została zawarta umowa mająca za przedmiot sprzedaż lub zakup towarów przez jedną ze stron umowy na rzecz drugiej strony, niezależnie od tego, czy działalność ta jest wykonywana w okresie próbnym, czy nie.

40. Zgodnie z art. 1 dyrektywy 86/653 przewidziana przez tę dyrektywę ochrona obowiązuje w sposób bezwzględny od chwili zawarcia umowy i nie może zostać wykluczona przez żadne postanowienia umowne stron, jak wskazuje art. 19 tej dyrektywy, który stanowi, że strony umowy agencyjnej nie mogą odstępować od przepisów art. 17 i 18 rzeczonyj dyrektywy ze szkodą dla przedstawiciela handlowego. Prawo krajowe nie może zatem uznać tej umowy za umowę inną niż umowa agencyjna. Wyłączenie z zakresu stosowania prawa Unii nie może mieć miejsca.

41. Ponadto należy zauważyć, że „stałego” charakteru obowiązku przedstawiciela handlowego, wymaganego w art. 1 ust. 2 dyrektywy 86/653, nie zmienia ustanowienie okresu próbnego. Przesłanka ta ma na celu wykluczenie z zakresu stosowania dyrektywy 86/653 pojedynczych zamówień, które nie prowadzą do żadnych innych transakcji w przyszłości<sup>23</sup>. Ponadto możliwość wypowiedzenia umowy nie podważa stałego charakteru zobowiązania, ponieważ wystarczy, że przedstawiciel handlowy *ma za zadanie* stałe wykonywanie usług, nawet w sytuacji, w której zadanie to nie zostało wykonane ze względu na rozwiązanie umowy przez zleceniodawcę. Wynika z tego, że okres próbny nie zmierza do stworzenia w normalnych okolicznościach sytuacji wyłącznie tymczasowej. Nie można zatem stwierdzić, że stosunek istniejący podczas krótkiego okresu próbnego nie jest objęty zakresem stosowania mechanizmu rekompensaty przewidzianego w art. 17 dyrektywy 86/653 ze względu na to, że stosunek ów nie jest „stały”. Z uwagi na funkcję rzeczonyj mechanizmu i cel dyrektywy 86/653 system ten stosuje się wtedy, gdy rozwiązanie umowy może spowodować szkodę gospodarczą po stronie przedstawiciela handlowego.

42. Należy zatem uznać, że rozwiązanie umowy w trakcie okresu próbnego prowadzi – podobnie jak w przypadku umowy na czas nieoznaczony – do „rozwiązania” w rozumieniu art. 17 dyrektywy 86/653, charakteryzującego się wygaśnięciem głównych zobowiązań umownych.

<sup>22</sup> Z tym że nie mogą one być złagodzone wobec bezwzględnie obowiązujących przepisów dyrektywy 86/653.

<sup>23</sup> Zobacz podobnie wyrok z dnia 16 marca 2006 r., Poseidon Chartering (C-3/04, EU:C:2006:176, pkt 25, 26), w którym Trybunał uznał za kryterium oceny stałego charakteru zlecenia przede wszystkim liczbę transakcji zawartych przez przedstawiciela. Zobacz podobnie E. Rott-Pietrzyk, „Komentarz do dyrektywy Rady nr 86/653 z 18 grudnia 1986 roku w sprawie harmonizacji praw państw członkowskich dotyczących niezależnych agentów handlowych”, *Problemy Prawne Handlu Zagranicznego*, Uniwersytet Śląski, t. 19/20, 2000, s. 245.

### *Ogólna systematyka dyrektywy 86/653*

43. Wniosek ten znajduje potwierdzenie w wykładni systemowej art. 17 dyrektywy 86/653. Okres próbny dotyczy nie tyle zobowiązań wynikających z umowy, ile warunków rozwiązania tej umowy. Należy on zatem do tej samej kategorii co zasady określone w art. 14 i 15 dyrektywy 86/653, regulujące zawarcie i zakończenie umowy agencyjnej. Podczas gdy umowa zawarta na czas oznaczony kończy się z upływem tego okresu, umowa na czas nieoznaczony może zostać rozwiązana z zachowaniem okresu wypowiedzenia. Tak samo jest w przypadku umowy zawartej z okresem próbnym, z tą tylko różnicą, iż warunki rozwiązania mogą ewentualnie<sup>24</sup> zostać złagodzone. Mechanizm i skutki zakończenia umowy pozostają jednak takie same.

44. W odniesieniu do wszystkich przypadków dotyczących rozwiązania umowy przewidzianych w jej art. 14 i 15 dyrektywa 86/653 ustanawia w art. 17, bez rozróżnienia, jednolity mechanizm rekompensaty po rozwiązaniu umowy. Z systematyki dyrektywy 86/653 wynika, że system ten ma zastosowanie niezależnie od procedury, która doprowadziła do rozwiązania umowy.

45. Ponadto okres próbny nie figuruje wśród wyjątków od stosowania mechanizmu rekompensaty wymienionych enumeratywnie w art. 18 dyrektywy 86/653. Zgodnie z tym przepisem rekompensata, o której mowa w art. 17 tej dyrektywy, nie przysługuje w trzech przypadkach, czyli po pierwsze, gdy doszło do uchybienia przypisywanego przedstawicielowi handlowemu, które na podstawie prawa krajowego uzasadnia natychmiastowe rozwiązanie umowy agencyjnej, po drugie, gdy umowę rozwiązał przedstawiciel handlowy, i po trzecie, gdy za zgodą zleceniodawcy przedstawiciel handlowy przenosi swoje prawa i obowiązki wynikające z umowy przedstawicielstwa handlowego na inną osobę. Rozwiązanie umowy w trakcie okresu próbnego nie wchodzi w zakres żadnej z tych kategorii. Co więcej, Trybunał miał już okazję przypomnieć, że wyjątki od zasady zawartej w art. 17 dyrektywy 86/653, wymienione w art. 18 tej dyrektywy, powinny być interpretowane w sposób ścisły<sup>25</sup>, a zatem nie mogą zostać rozszerzone na nową kategorię, taką jak rozwiązanie umowy w trakcie okresu próbnego.

### *Cel dyrektywy 86/653*

46. W świetle celu dyrektywy 86/653, jak przypomniano w pkt 33 niniejszej opinii, z rozpatrywanego systemu rekompensaty wynika, że wyklucza on wszelką wykładnię art. 17 tej dyrektywy, która mogłaby okazać się niekorzystna dla przedstawiciela handlowego<sup>26</sup>. W odniesieniu do stosowania przez sąd odsyłający art. 17 dyrektywy 86/653 w przypadku rozwiązania umowy agencyjnej w trakcie uzgodnionego okresu próbnego możliwość ustanowienia takiego okresu nie może prowadzić do tego, że przedstawiciel handlowy zostaje pozbawiony praw, które wywodzi z art. 17 dyrektywy 86/653. Wynika stąd, że nie można z zasady wykluczyć prawa przedstawiciela handlowego do rekompensaty na podstawie systemu ustanowionego przez art. 17 dyrektywy 86/653, w sytuacji gdy rozwiązanie umowy agencyjnej następuje w uzgodnionym w tej umowie okresie próbnym.

47. Charakter bezwzględnie obowiązujący mechanizmu ochrony praw przedstawiciela handlowego potwierdza art. 19 dyrektywy 86/653, który zakazuje stronom odstąpienia od art. 17 i 18 tej dyrektywy ze szkodą dla przedstawiciela handlowego<sup>27</sup>. Tymczasem ukształtowanie umowy poprzez ustanowienie okresu próbnego, w trakcie którego system wprowadzony przez art. 17 i 18 dyrektywy 86/653 nie ma zastosowania, stanowiłoby w sposób bezsporny takie odstępstwo.

24 Z tym że nie mogą one być złagodzone wobec bezwzględnie obowiązujących przepisów dyrektywy 86/653.

25 Wyrok z dnia 28 października 2010 r., Volvo Car Germany (C-203/09, EU:C:2010:647, pkt 42).

26 Wyrok z dnia 26 marca 2009 r., Semen (C-348/07, EU:C:2009:195, pkt 21).

27 Zobacz także wyrok z dnia 9 listopada 2000 r., Ingmar (C-381/98, EU:C:2000:605, pkt 22).

48. Ponadto, jak słusznie podniosły rząd niemiecki i Komisja, możliwość wyłączenia stosowania mechanizmu rekompensaty przewidzianego w art. 17 i 18 dyrektywy 86/653 poprzez samo tylko ustanowienie okresu próbnego otwiera furtkę do nadużyć. Możliwość taka mogłaby zachęcać do obchodzenia przepisów dotyczących ochrony przedstawiciela handlowego przez zleceniodawców w drodze ustanawiania długich okresów próbnych, podczas których nie byłaby należna żadna rekompensata za transakcje wynegocjowane przez przedstawiciela handlowego dla zleceniodawcy.

49. Taki rezultat byłby sprzeczny z bezwzględnie obowiązującymi przepisami dyrektywy 86/653 z dwóch powodów: odmowa przyznania jakiegokolwiek rekompensaty w przypadku rozwiązania umowy agencyjnej w trakcie okresu próbnego prowadziłaby do tego, że wyjątki od przyznanych praw – wymienione enumeratywnie w art. 18 dyrektywy 86/653 – uległyby rozszerzeniu i jednocześnie doszłoby do obniżenia przewidzianego w tej dyrektywie poziomu ochrony.

50. Wreszcie stosowanie przewidzianego w art. 17 dyrektywy 86/653 mechanizmu rekompensaty od początku okresu próbnego nie prowadzi do tego, że stosunek przedstawicielstwa handlowego nigdy nie może zostać rozwiązany bez zapłacenia świadczenia wyrównawczego, przez co interesy zleceniodawcy nie byłyby wystarczająco uwzględnione. Artykuł 17 ust. 2 lit. a) dyrektywy 86/653 przewiduje w sposób wiążący i bez wstępnych wyjątków rekompensatę finansową, lecz jedynie „gdy i w zakresie, w jakim” działalność przedstawiciela handlowego doprowadziła do istotnego rozwoju stosunków handlowych zleceniodawcy wywołujących skutki wykraczające poza okres obowiązywania umowy agencyjnej. Ponadto wypłata owego świadczenia wyrównawczego powinna być zgodna z zasadami słuszności, przy uwzględnieniu wszystkich okoliczności<sup>28</sup>. W tej kwestii należy przypomnieć, że jak zostało stwierdzone w pkt 26 niniejszej opinii, system rekompensaty ma charakter wynagrodzenia opartego na osiągnięciach przedstawiciela handlowego. Zatem jeśli według tych kryteriów świadczenie wyrównawcze powinno zostać przyznane, okoliczność, że umowa została rozwiązana w trakcie okresu próbnego, nie wystarczy, aby wykluczyć wypłatę wyrównania. Wreszcie rozwiązanie umowy w trakcie okresu próbnego może wywołać taki sam skutek jak rozwiązanie umowy zawartej na czas nieoznaczony, a mianowicie szkodę gospodarczą. Natomiast jeżeli przesłanki, o których mowa w art. 17 ust. 2 i 3 dyrektywy 86/653, nie zostały spełnione, przedstawicielowi handlowemu nie powinno zostać przyznane żadne świadczenie, niezależnie od tego, czy rozwiązanie umowy nastąpiło w trakcie okresu próbnego, czy nie. Wynika to również z faktu, że system rekompensaty ma na celu nie ukaranie za rozwiązanie umowy, lecz wynagrodzenie przedstawiciela za jego dotychczasowe usługi, które będą jeszcze wywoływać skutki w odniesieniu do przyszłych transakcji zleceniodawcy.

## **Wnioski**

51. W świetle całości powyższych rozważań proponuję, aby Trybunał udzielił na pytanie prejudycjalne przedłożone przez Cour de cassation (sąd kasacyjny, Francja) następującej odpowiedzi:

Dyrektywę Rady 86/653/EWG z dnia 18 grudnia 1986 r. w sprawie koordynacji ustawodawstw państw członkowskich odnoszących się do przedstawicieli handlowych działających na własny rachunek należy interpretować w ten sposób, że jej art. 17 znajduje zastosowanie, w sytuacji gdy rozwiązanie umowy agencyjnej następuje w uzgodnionym w tej umowie okresie próbnym.

<sup>28</sup> Wyrok z dnia 28 października 2010 r., Volvo Car Germany (C-203/09, EU:C:2010:647, pkt 44).